

1616 v obleki tretjerednika sv. Frančiška. Pokopali so ga, kakor je sam naročil, v konventu trinitark. Pogreb je bil skromen. Zastopnikov iz višjih krogov ni bilo vmes; le žalujoča vdova in bližnji osebni prijatelji so izkazali velikemu pokojniku poslednjo čast.

Poznejši rodovi so ga znali bolj ceniti. Najuglednejši pisatelji zadnjih 300 let na španskem s ponosom govorijo o »prvaku španskega slovstva« (el principe de las letras castellanas). V Madridu so mu 1835 postavili veličasten spomenik iz bron.

Cervantesovi zbrani spisi v izdaji 1803/05 obsegajo 16 zvezkov. Najboljso kritično izdajo je v novejšem času preskrbel Anglež Fitzmaurice-Kelly. Kar je v vezani besedi, vobče zaostaja za prozaičnimi deli. Cervantes je bil bolj pesnik v prozi. Njegova pisateljska veljava in slava temelji zlasti na zbirki »vzornih novel« in še bolj na »Don Quijotu«. Jezik in slog je v obeh tako lep, naraven, jasen in dovršen, da ima malo tekmecev v svetovnem slovstvu. Po svojih »vzornih novelah« je postal — v boljšem zmislu kakor Boccaccio — oče moderne novelistike.

»El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha« (izgovori: El inheniósó idálgo Don Kihóte de la Mánča, po starem pravopisu do leta 1815. so pisali: Quixote). — Bistroumni vitez gospod Kihóte iz Manče — to je celotni naslov slovečega romana. Prvotno je pisatelj nameraval bičati in smešiti fantastične viteške romane, ki so takrat preplavljali in kužili duševno ozračje med njegovimi rojaki. Ta namen se mu je v polni meri posrečil. Še več! Pod peresom je duhovitemu možu snov jela rasti in se širiti: iz prigodnega spisa je nastal umotvor prve vrste. Glavni junak, čudni učeni vitez, ki vsako reč narobe prime, ni neumen človek. Njegov oproda Sancho Pansa (izgovori: Sančo Pansa), ki svojemu gospodu nobene ne ostane dolžan, je v svoji kmetijski neoglajenosti pravo nasprotje. Prizor za prizorom se vrši v takih situacijah, da vabi tudi najresnobnejšemu bralcu dobrovoljen smeh na ustnice. Semintja se pripovedovanje preliva v globoko alegorijo, struna vzbuja sorodne glasove: vesele in žalostne spomine iz pisateljevega življenja, spomine na viharje, ki so ga podili po svetu, še dalje misli na človeško življenje sploh, ki se neprestano giblje kakor nemirni valovi med visokimi ideali in med vsakdanjo revščino. Zajemajoč snov iz bogatega ljudskega življenja obenem plastično in s čudovito resničnostjo riše dve glavni potezi v značaju svojih rojakov, idealni vznos in zmisel za praktično življenje. Ker pri tem tudi genialno šiba izrastke obeh smeri, idealizma in realizma, velja Cervantes po pravici za začetnika humorističnega romana.

»Don Quijote«, v svojem prvem delu živahnejši, v drugem mirnejši in globokejši, je najboljši roman, kar se jih je kdaj napisalo, bogat zaklad življenjske modrosti in zdravega dovtipa. »Libro de entretenimiento« — zabavna knjiga je v najlepšem pomenu besede kakor nobena druga te vrste. Zato je tudi razširjena kakor malokatera. Kratek pregled o tem je napisal p. Baumgartner v »Stimmen aus Maria-Laach« l. 1905. ob tristoletnici I. dela.

Preveden je, kolikor sem mogel dognati, v 19 evropskih jezikov. In pri nas? Naš prevod bi prišel na 20. mesto. Majhen posnetek pa imamo vendar tudi mi:

»Don Kišot« iz la Manche, vitez otožnega lica. Slovenski mladini priredil Fran Nedeljko. V Ljubljani, 1890. Založil Matija Gerber.

Don Quijote je potemtakem znanec in ljubljeneček po vsem izobraženem svetu. Po pravici: »Cervantes piše z milobo in dovtipom, ker jasno misli in jasno vidi. A v zvezi z njegovo veselostjo gledamo med vrstami prizanesljivost in velik optimizem; način, kako se trudi, da nikogar ne obsoja, kaže, da je bilo njegovo srce prav tako zdravo kakor njegova glava.« Tako sodi odlični angleški cervantist Mr. Martin Hume. Pri Cervantesu veje dobrodejni dihanje dušnega zdravja, ljubke veselosti, osrečujoče ljubezni do Boga in do ljudi, kar zastonj iščeš, kakor pripominja p. Baumgartner (l. c.), po modernih prešuštnih povestih. Greh kvari narode — pa tudi dovtip in slovstvo.

Dr. Fr. Pernè.

Ob tristoletnici Shakespearejeve smrti.

Kakor je dejal rektor berlinskega vseučilišča v. Willamowitz-Möllerndorf v svojem nastopnem govoru, tudi v sedanjem boju držav zoper države, narodov zoper narode nismo nehali častiti Danteja in Michelangela, in naj si bo današnja Italija kakršna si bodi, in za nas so Montaigne in Molière, Tolstoj in Dostojevski to, kar so nam bili prej. Tudi Shakespeare je med temi velikani; eden največjih, če ne največji dramatik svetovnega slovstva.

Tristo let je minilo letos 23. aprila, odkar je umrl v svojem rojstnem mestu Stradfordu ob Avenu, njegovih del pa se smrt ni dotaknila. Hamlet, Othello, Macbeth, Lear so za nas tako živi, kot so bili pred tremi stoletji drugim in drugačnim ljudem. To je ravno skrivnost umetniškega genija, da kot človek neposredno govori človeku, da ga pri tem ne more ustaviti ne čas, ne oddaljenost, ne sovraštvo narodov, ne boj držav.

To vidimo in spoznavamo posebno ob tistih 36 dramah, ki so ostale človeštvu kot dragocena dediščina Shakespearejeva.¹

O življenju pesnikovem vemo pravzaprav zelo malo. Williama Shakespeareja (Shakspereja) so krstili 26. aprila 1564 v stradfordski cerkvi, rojstnega datuma niti ne vemo; njegov oče je bil ugleden malomeščan, pol kmet, pol obrtnik. Že osemnajstleten se je pesnik oženil, a kmalu nato se je menda kot divji lovec sprl s plemičem Tomažem Lucyjem in je ubežal v London (1585 ali 1586). Tu je postal — kdaj in kako, tega ne vemo — gledališki igralec in kmalu nato tudi pesnik in dramatik. Leta 1598. se omenjajo že štiri historije, dve tragediji in šest komedij. Bil je član gledališke družbe lorda Derbyja, ki je imela od 1603. naslov »the King's men«: kraljevi ljudje; od leta 1599. je bil tudi solastnik dveh gledališč, med njimi tudi znanega »Globe-theatra«. Ščasoma se je odtegnil odru in od 1609. živel največ v svojem rojstnem mestu v ugodnih razmerah; umrl je 23. aprila 1616. Pokopali so ga v cerkvi sv. Trojice v Stradfordu.

Za njegovega življenja se je natisnilo samo 18 njegovih dram, to so takozvani kvartti, in sicer so jih

¹ Glej najpriročneje: Dr. Bruno Busse: Das Drama I. Von der Antike bis zum französischen Klassizismus. Leipzig, Teubner (Aus Natur- und Geisteswelt Nr. 287) in Dr. Ernst Sieper, Shakespeare und seine Zeit. Leipzig, Teubner (Aus Natur- und Geisteswelt Nr. 185).

izdali brez pesnikovega dovoljenja špekulanti. Celotna izdaja (folio) je izšla šele po njegovi smrti; izdala sta jo dva prijatelja pesnikova iz njegove gledališke družbe, in obsega 36 dram: 10 historij, 12 tragedij in 14 komedij. A Shakespeareju so pripisovali še kakih 40 drugih dram, ki so jih pod njegovim imenom izdali podjetni knjigotržci. A edini »Periklej« je izmed njih deloma Shakespearejevo delo.

Literarna znanost, ki je z veliko akribijo uvrstila Shakespearejeva dela v približno kronološko vrsto, razločuje v pesnikovem razvoju v glavnem tri dobe.

V prvi je po svoji obliki še odvisen od svojih predhodnikov, od patetičnega tragika Marlowa in prahuovitega igračkarja Lylyja. Tudi vsebinsko se kaže, da pesnik še ni dozorel. V tragediji »Titus Andronicus« je nakopičil toliko grozote in strahote, da se nam upira — vendar pa se je ta njegova tragedija največkrat igrala! Nezrele so tudi komedije tega časa, »Izgubljeno ljubezensko prizadevanje«, »Ukrotitev trmoglavke« in »Komedijska zmeda«, ki prekipevajo mladostne razposajenosti; a osebe so bolj teatralni tipi kot pa živi ljudje, dejanje je pretirano, bolj burka nego veseloigra.

Veselo razpoloženje je glavni znak tudi druge pesniške dobe Shakespearejeve. Najbolj kaže to »Sen kresne noči«, v kateri vrvi atensko plemstvo z meščanstvom ter z zračnimi duhovi Oberonovimi v najpestrejši zmedi drugo preko drugega, dokler se ne konča vse srečno s trojno poroko in s spravo knežjih duhov, Oberona in Titanije. Vendar pa se je mladostni prešernosti pridružila večja umerjenost in večje razumevanje ter globlji pogled v življenje. V prvi vrsti ga zanima problem ljubezni, predvsem tista uganka, da se najboljši in najplemenitejši ženske čestokrat vdajo v najčistejši in nesebični ljubezni moralno manjvrednim možem; tako Julija Proteju v »Dveh veroneških plemičih«, Helena Bertramu v »Vse je dobro, kar dobro konča«, Hero Klaudiju v »Mnogo krika za nič«. Časih se zdi že, da nič ne bo moglo več zadržati tragične katastrofe, a pesnik reši še v zadnjem trenutku vse: krive in nedolžne objame na koncu odpuščajoča ljubezen; to je značilno za pesnikovo razpoloženje v tem času.

To vidimo najbolje ob »Beneškem trgovcu«, v katerem je vse takorekoč pripravljeno za neizogibno katastrofo, posebno pa značaj žida Shylocka, ki je pesniku daleč vzrasel preko okvira veseloiigre: a vendar se konča v sanjavi poletni mesečni noči v Belmontu vse v samem blaženstvu. Edino v »Romeu in Juliji« je Shakespeare v tej dobi brez strahu pogledal tragiki oči v oči. Ob sovraštvu rodnih hiš se stre življenje, a ne ljubezen mladih zakoncev in ob njunih mrtvih truplih si podasta osamela očeta roke v odpuščenje in spravo.

V teku teh dveh dob (do 1600) je postavil Shakespeare v svojih historijah¹ tudi celo stoletje angleške zgodovine na oder, najbolj krvavi čas, ki ga je doživela Angleška. Oblika jim je čisto ohlapna, dolgo vrsto prizorov veže skoro edino le zanimanje za glavno

osebo, časih pa niti tisto ne. Pa poetično zanimanje se tudi ne zbira okrog dejanja, ampak okoli oseb. In v tem oziru so historije tako bogate kakor katerokoli delo Shakespearejevo; spomnimo se le n. pr. Richarda III., Henrika V. in Sira Johna Falstaffa, živega vinskega soda, a neugnanega in veselega vedno in povsod, ki je doživel pozneje še enkratno vstajenje in venčanje z jelenjim rogovjem v »Šaljivih ženah windsorskih«.

V poslednji pesniški dobi Shakespearejevi (po letu 1600.) je izginila iz njegovih del prejšnja mladostna jasnost, pesnik gleda v prvi vrsti, kako se ugonablja človek sam s svojimi strastmi, ki ga gonijo v propast. V njegovem delu prevladujejo zdaj tragedije in tudi komedije niso več tako vesele, kot so bile prej. (»Kakor vam je všeč« — »Dvanajst noči ali Kar hočete« — »Mera za mero«.)

A nastale so zdaj največje pesnikove tragedije, tiste, na katere je danes v prvi vrsti navezana slava Shakespearejeva. Najbolj se približujeta historijam rimski tragediji »Julij Cezar« in »Antonij in Kleopatra«, ki sta tudi po času v medsebojni zvezi. Pridružil se jima je še »Korijolan«. Na sever nas pelje pesnik s svojimi tragedijami »Hamlet«, »Macbeth« in »Kralj Lear«, na solnčni jug s svojim »Othellom, beneškim zamorcem«. Koliko čudovite poezije je razlite nad temi deli! Kako živo stoje pred nami vsi ti junaki in tudi junakinje, dobre in slabe, čuda pesniškega ustvarjanja: Lady Macbeth, Goneril, Regan — Volumnija, Porcija, Kordelija, Desdemona in — koliko jih je še drugih! — Manj zadovoljivi sta tragedija »Timon Atenski« in parodija »Troilus in Cressida«.

Ob koncu svoje dobe se je Shakespeare še enkrat vrnil k pravljici in pripovedki (»Zimska pravljica«, »Cymbelin« in najboljša in najzrelejša med njimi »Vihar«) in k historijam: Kralj Henry osmi, ki ga je spisal leta 1613. ob priliki poroke princeze Elizabete s Friedrichom von der Pfalz.

Kar je ustvarilo Shakespearejevo slavo, to je čudovita realnost njegovih oseb, ne vsakdanja fotografična resničnost, ampak tista notranja poetična resnica, ki stori, da napeto in pozorno sledimo vsaki besedi, vsakemu giblju, vsakemu sklepu njegovih oseb, da z njimi upamo in se bojimo, da čutimo z njimi kot z resničnimi ljudmi. Tako si je s svojo dramo osvojil ves svet. Na Angleškem je živel na odru sploh brez prenehanja — ne glede na kratko dobo puritanske nadvlade, ko sploh nobenih gledališč ni bilo na Angleškem; v nemški literaturi je zavladal suvereno v 18. stoletju in pomagal ustvariti novo nemško dramatiko, ki je prej takorekoč sploh ni bilo, in tudi na Francoskem je postal domač kljub Voltaireju, ki ga je imenoval pijanega divjaka.

K nam je dospel Shakespeare precej pozno. Dočim smo v začetku 19. stoletja prestavljali in predstavljali Kotzebueja, v sredini stoletja Schillerja, smo dospeli do Shakespeareja šele na koncu 19. stoletja. Še l. 1892. je moral priznati zgodovinar slovenskega gledališča, Anton Trstenjak, da Shakespeare še ni prišel na naše deske. Za gledališko sezono 1894/95 se nam je obljubil »Trgovec beneški«, a šele 3. marca 1896 se je igral prvi Shakespeare na slovenskem odru, in sicer »Othello«;

¹ Jedro tvorijo historije: Kralj Richard drugi, Kralj Henry četrti, I. in II. del, Kralj Henry peti, Kralj Henry šesti, I., II. in III. del, Kralj Richard tretji. — Kot nekaj uvod je spisal Shakespeare tej vrsti Kralja Johna, kot sklep pa ob koncu svoje dobe (1613) Kralja Henryja osmega.

sledil mu je 1. oktobra 1897 »Beneški trgovec«, 28. decembra 1899 pa »Hamlet«.

V tisku smo dobili prvi prevod nekoliko prej, in sicer dr. K. Glaserja prevod »Romea in Julije« (III. dejanje, Ljublj. Zvon 1889). Ta prevajalec je pozneje prevedel, kakor sem slišal, še vsega Shakespearea iz izvornika na slovenski jezik, a ker je bil tudi kot prevajalec bolj filolog nego pesnik, njegovi prevodi ne morejo tekmovali s prevodi Ivana Cankarja in Otona Župančiča, ki sta se lotila v novejšem času udomačenja Shakespearejevega med Slovenci. Cankar je prevedel »Hamleta« (Gorica, Gabršček, 1899) in »Romea in Julijo« (Gorica, Gabršček, 1904), O. Župančič »Julija Cezarja« (Gorica, Gabršček, 1904) in »Beneškega trgovca« (Ljubljana, Slov. Matica, 1905), Ant. Funtek pa »Kralja Leara« (Ljubljana, Slov. Matica, 1904). Na odru sta se igrali še veseloigr »Sen kresne noči« in »Vesele žene windsorske«. Dobro bi bilo, da bi kmalu dobili še tudi ostale, vsaj najboljše Shakespearejeve drame v slovenskem prevodu, pred vsem pa »Macbetha« in »Othella«.

Ivan Grafenauer.

Naše slike.

(Lesorezi.)

V zadnji številki »Dom in Sveta« smo objavili pet ujedkovin in en kamnotisk. Da dopolni sliko grafične umetnosti, objavlja številka 5—6. štiri lesoreze.

Sv. Hieronim v celici. Dürer je ravno v grafiki, v svojih bakrorezih in lesorezih, našel najzgovornejši izraz za svoje umetniško teženje, in če imenujemo njegovo ime, mislimo prej na njegovo »Apokalipso«, »Marijino življenje« ali »Trpljenje«, kot na njegove barvaste slike. — »Sv. Hieronim« je nastal l. 1511., podpisan je in datiran v desnem kotu. Tri leta pozneje je Dürer še enkrat v bakru upodobil isti predmet in je predstavil prostorno sobo z dvema oknom, skozi kateri lije svetloba. Naš lesorez je drugačen. Celica je tesna, zaspani lev se tišči skoro svetnikovih nog, vese prostor je skrčen na najpotrebnejše, oprava se takorekoč gnete v njem. Ta utis enotnosti, tesne skupnosti krepi še enotna močna svetloba, ki prihaja skozi nevidno okno v levem ospredju. V tej sobi ni prostora za nič drugega kot za samotno razmišljanje svetnika, ki je, obesivši kardinalski klobuk preko pleč, ves zatopljen v svoje pisanje. Kadar se mu oko dvigne od knjige, mu mora pasti na leseni križ, ki se dviga nad pisalnikom. —

Stara gospa. Lesoreze so še pred kratkim časom, ko reprodukcijaska tehnika ni bila tako popolna kot je danes, rabili za reprodukcijo barvanih slik: po originalu so napravili lesorez in tega razmnoževali. Največkrat se take reprodukcije niso posebno dobro obnesle, toda včasih more biti dober lesorez bolj verna slika originala nego najboljše fotografija. To nam priča naša slika Rembrandtove »Stare gospe«, ki je vsestransko uspela. Naša slika je samo detajl originala, ki visi v National Gallery v Londonu. »Tri in osem-deset let, nam pravi napis na sliki, ima ta krepka gospa za seboj; obleka, ki jo nosi, in pa način, kako si češe lase za avbo, je bil ob času, ko se je dala slikati, že zdavnaj nemodern; ona se šteje še v »dobre stare čase« in med vsemi sledovi, ki so jih zapustile

več kot štiri petine stoletja na njenem obrazu, je dovolj jasno izražena neka godrnjavost nad zanikarno sedanjostjo. Usta pa kažejo še nekaj nežnosti in prejšnje dobrohotnosti in oči zro razumno v ta svet, ki je izza njenega življenja postal ves drugačen.« —

»Tako sem stal, tako zasukal meč.« Pilotyjev učenec Eduard Grützner (rojen 1846, umrl je letos) se je najbolj proslavil s svojimi slikami iz samostanskih klet, ki so bile nekdanj zelo v modi. Njegovo najboljšo delo je morda Falstaffov cikel (sedem slik), iz katerega prinašamo ob Shakespearejevi tristoletnici prizor iz krčme v Eastcheapu. (»Kralj Henrik Četrti.« Prvi del. II., 4.) Princ Henrik in njegov prijatelj Poinso posmehljivo poslušata debele laži debelega pijanca Falstaffa, ki si je, preden je prišel v krčmo, z lastnim nožem skrhal meč, da se more sedaj širokoustiti, kakor bi se bil pomeril v viteškem boju: »Tako sem stal, tako zasukal meč!« (Here I lay, and thus I bore my point.) Trije Falstaffovi banditski prijatelji, ki so bili priče njegove strahopetnosti, sede v ozadju in se molče čudijo njegovi predrzni lažnivosti. — Slika je kot ilustracija zelo dobra (primerjaj, kako jasno se zrcali na vsakem obrazu notranja misel), umetniških vrlin v današnjem zmislu pa nima mnogo. —

Don Quixote. Tony Johannot (rojen 1803, umrl 1852 v Parizu) je oskrbel ilustracije za Heinejevo izdajo Don Quixota. O njih pravi Heine v uvodu svoje izdaje (1837): »Kljub lahkotnosti obdelave vidimo, kako je umetnik prodril v pesnikovega duha.« — Lesorez nam predstavlja vrlega viteza doma, preden je odrinil v svet, nabirat si doživljajev. To bo pač tisti hip, katerega popisuje Cervantes v prvem poglavju svojega romana: »Kadarkoli ni imel omenjeni vitez nič opraviti, in tako je bilo skozi največji del leta, se je pečal s tem, da je bral viteške knjige, in sicer s tako vnemo in veseljem, da je ob tem pozabljal hoditi na lov in celo upravljati svoje premoženje. Viteške knjige je ljubil tako zelo, da je izdal marsikatero lepo njivo zanje. Kar jih je mogel kje iztakniti, vse jih je znosil na svoj dom... Ob taki duhoviti jedi so se sušili možgani našega viteza. Mučil se je, da bi odkril kak zmisel v teh nezmiselnostih, nad katerimi bi sam Aristoteles zastoj tuhtal, tudi če bi bil nalašč zato od smrti vstal.« —

I. C.

Gallusov portrét, ki ga prinaša »D. in S.« na str. 156., je avtentičen in edina ohranjena podoba našega rojaka. Narejen je bil l. 1590. ter urezan v les. Ko je l. 1591. prišel na svetlo 4. zvezek njegovega velikega dela »Opus musicum«, ki je preskrbel cerkvene zборе z liturgičnimi spevi za celo cerkveno leto, tedaj so dodali temu zvezku tudi odtisk imenovanega lesoreza. — Ko je Gallus 18. julija 1591 zatisnil oči, so izdali njegovi prijatelji letak; na prvi strani je bil ponovno ponatisnjen njegov portrét od istega lesoreza; potem so sledile žalobne pesnitve. Edini ohranjen izvod hranijo v premonstratski samostanski knjižnici na Strachowu v Pragi.

Leta 1593. je izdal neki Henricus Göttingensis zopet letak z nemškimi pesnitvami, proslavljajočimi Jakoba Gallusa. Portrét, urezan v les, je narejen po prvotnem, samo mnogo slabše.